

Kudlacsek Zsigmond

**KLEBELSBERG KUNO
OKTATÁSPOLITIKÁJA
A PARLAMENTI VITÁK TÜKRÉBEN
AZ 1924. ÉVI KÖZÉPISKOLAI
TÖRVÉNY VITÁJA**

Sokan és sokféleképpen írtak Klebelsberg Kuno személyéről, és munkásságáról.¹ A szerzők többsége általánosságban megfogalmazza, hogy a miniszter sok támadásnak volt kitéve. E tanulmány célja, nevesíteni a politikája támadóit és védelmezőit is. Hogyan látták a kortárs politikusok, a parlamenti képviselők elképzeléseit, terveit, céljait. Milyen jogos, vagy erőltetett kifogásokkal éltek vele szemben, illetve, hogy milyen válaszokat adott Klebelsberg ezekre a bírálatokra, vádakra. Melyek a jó szándékú kifogások, vagy a politikai elfogultságból adódó öncélú akadémikuskodások. Igyekeztem különböző szellemi irányzatok képviselőit megszólaltatni, legyen az konzervatív, szociáldemokrata, radikális jobboldali vagy liberális.²

Külön elismerést érdemel az a tény, hogy Klebelsberg Kuno katolikus létére mind a katolikus, mind a protestáns egyházak oktatás- és kulturális eredményeit elismerte, amelyet a magyar történelem során elértek. A törvény létrejöttének oka a Trefort-féle törvény elavulása. A modern korban már kevésbé lehetett hasznosítani a klasszikus műveltség alapját jelentő latin és görög nyelveket. Egy olyan kis ország számára, mint Magyarország, szükségessé vált az európai politikát meghatározó nagy nemzetek (angol, német, francia, olasz, orosz) nyelveinek elsajátítása. Ennek a megváltozott igénynek a kielégítését szolgálta az új törvény. Ehhez kapcsolódott továbbá a korszerű technikai fejlődés eredményeinek elsajátításának az igénye. Ezen vita egy részét mutatja be tanulmányom négy különböző politikai felfogás szemszögéből.

Vasadi Balogh György a törvény előadója a kormány részéről előzőleg kifejtette a kor kihívása: „hogy a gyakorlati élet követelményeit akarják bevinni az iskolába”. E kérdésben két tábor alakult ki. Az egyik minden hagyományt elvet és csak a kor szükségleteihez akarja igazítani az iskolát, a másik elzárkózik minden újítástól. Ez a gyakorlat és az elmé-

¹ A teljesség igénye nélkül például Huszti József: Gróf Klebelsberg Kuno életműve (1942); T. Kiss Tamás: Klebelsberg Kuno (1999); T. Molnár Gizella: Klebelsberg az iskolaépítő (1992); Szekfü Gyula: A négy egyetem (Magyar Szemle, 1929); Glatz Ferenc: Klebelsberg tudománypolitikai programja és a magyar történettudomány (Századok, 1969); Tókéczki László: Egy elfelejtett kultúrpolitikus, Klebelsberg Kuno (Századvég, 1986); Klebelsberg Kunoné Botka Sarolta: Életutunk (1992); Ujváry Gábor: *Hirtoria est magistra vitae?* Tanul(t)junk a történelemből? (Kézírtos kandidátusi értekezés).

² A dolgozatban szereplő idézetek forrása a parlamenti napló volt: Az 1922. évi június hó 16-ra meghirdetett nemzetgyűlés naplója. 22. kötet. (1924. március 26. – 1924. április 10.) Hiteles kiadás. Budapest, 1924.

let örök vetélkedése. Nevezetesen: amit az íróasztalnál ki lehet dolgozni, azt az életben átvenni gyakran igen nehéz. Az előadó kifejtette: az iskola a szerves társadalmi fejlődés eredménye, amit nem lehet a történelmi háttérből önkényesen kiragadni. Ugyanakkor nem vitatja, hogy az iskolai oktatásnak követnie kell a modern kor kihívásait és a gazdasági fejlődést. Ez viszont nem jelentheti a felelőtlen, átgondolatlan kísérletezéseket. Csak biztos gyakorlat által visszaigazolt elveket szabad bevezetni. Például milyen szerepe van a görög és a latin tudásnak a gyakorlati életben. A középiskola tudományos előkészítő iskola, amely általános műveltséget ad, illetve az erkölcsi fejlődést szolgálja.

Vasadi Balogh György történelmi felvezetőjében kifejti, az 1777-es Ratio Educationis állami ügyé tette az oktatást, addig ugyanis tisztán egyházi ügynek tekintették az iskolát. Egyfajta verseny alakult ki a felekezeti iskolák között. A Bach-korszakban osztrák mintára szervezték át az iskolarendszert. Ezután kialakult a harc a humanisztikus iskolák és az 1850-es években kialakult reáliskolák között.

Új irányzat a reálgimnázium, amely a kettő között helyezkedik el. Az előadó azonos jogosítványt tart szükségesnek mindegyik iskolatípus számára, de az egységes középiskolát megvalósíthatatlannak tartja. Örök értékek hordozójának a klasszikus műveltség igazi hordozójának a humanisztikus gimnáziumot tartotta. Hivatkozik az Amerikai Egyesült Államokbeli és angliai példákra, hogy az igazán nívós középiskolában ezekben az országokban is tanítják a latin és a görög nyelveket és mitológiát, magasabb algebrai tudományt és fizikát.

A törvényjavaslat három középiskola típust tartalmazott: humanisztikus gimnázium, reálgimnázium, reáliskola. Eltörölték az iskolavizsgát, vagyis az év végi vizsgát. Ugyanis ezek az idők során meglehetősen formálisakká váltak. Az előadó kiemelte a tanári kar minőségének fontosságát, hiszen az életet a tanár adja az iskolának. Ezért fontos a tanárképzés, de nem csak a képzés „mert hiszen micsoda munkát várhatunk olyan embertől, aki elfáradva, elkedvetlenedve, elcsigázva, rosszkedvvel megy be abba az osztályba, s ott azt kívánták tőle, hogy lelkes munkát végezzen”.

Vasadi Balogh György kijelenti továbbá: „Ha tehát mi a tanárnak meg tudjuk adni azt a teljes anyagi nyugodtságot és függetlenséget, amely nem csak azt bizonyítja, hogy a mindennapi gondoktól szabaduljon, hanem megadja a lehetőséget arra is, hogy a saját maga továbbképzésére is áldozatokat hozhasson, csak akkor tudjuk a tanári kart olyanná tenni, amely tényleg képes az iskolát jóvá formálni.” Az előadó felhívja a figyelmet arra, a nem elhanyagolandó tényre, hogy a nemzet, és az egyén jövője a tanári kar kezében van. Már pedig ha ilyen nagy az elvárás a pedagógusokkal szemben, akkor ennek az anyagi és erkölcsi megbecsülésben is meg kell mutatkoznia. Hiszen ez a jövőre nézve százszorosán, ezerszeresen megtérül.

Ezután Klebelsberg Kuno vallás- és közoktatásügyi miniszter szólalt fel. Ő is hangsúlyozta a tanárképzés fontosságát és ragaszkodott ahhoz a meggyőződéséhez, hogy ez a törvényjavaslat apolitikus és kifejezte azon reményét, hogy az nemzetgyűlés kizárólag pedagógiai szempontból fogja vizsgálni a tervezetet. Hivatkozott a nagy elődökre Ürményi József-re, a Ratio Educationis szerzőjére aki egységes tanrendszert akart alkotni az összes magyar iskolának, bár ez akkor nem sikerült. Valamint Trefort Ágoston, aki 1872 és 1888 között volt vallás és közoktatásügyi miniszter az ő korszakos jelentőségű alkotására az 1883. évi XX. törvényre. A miniszter úgy látta, hogy ez a törvény megfelelő egyensúlyt teremtett az iskolafenntartók autonómiája, valamint az állami felügyeleti jog között. Szerinte ez a világon kevés országnak sikerült.

A törvény vitájában Klebelsberg állítása szerint két kérdést kell megvitatni. Az egyik az iskolaszervezeti kérdés, vagyis különböző középiskolai típusok legyenek-e, vagy egységes középiskolát kell-e létrehozni? Szerinte az utóbbi az egész világon megbukott, így a kérdés csak az lehet, hogy a gimnázium alsó négy osztálya egységes legyen-e és arra épüljön az eltérő speciális felső négy osztály mint a franciáknál, vagy kövessük a specializáló rendszert, amelyet a poroszok vezettek be.

A másik kérdés a tantervi kérdés, ahol a humanisztikus és a realiztikus irány küzd egymással. Ami azt jelenti, hogy a humanisztikus tárgyaknak vagyis a klasszikus nyelveknek, vagy pedig a reális tárgyaknak nevezetesen a természettudományoknak adjunk-e túlsúlyt. Milyen teret kapjanak a nemzeti tárgyak, a nemzeti irodalom, a nemzeti történelem és a modern nyelvek. A miniszter megállapítja, hogy a múlt értékeiből kiindulva a jelen lehetőségeit szem előtt tartva a jövő érdekében a korral haladni kell.

Ezután a magyar középiskola történetének fejlődését vázolja fel. Az újkori tanügyi reformot a protestantizmusra vezeti vissza. A vallás terjesztésének fontos eszköze volt az iskola, ezt ismerték fel a protestánsok. Ezért vált fontossá az anyanyelvi oktatás és prédikáció. Erre volt a katolikusok válasza a jezsuita rend és a piaristák iskolái. Az abszolutizmus idején vált az oktatás ügye a politika részévé. A magyar kultúra felvirágzásának fontos kezdete volt a bécsi magyar testőrtisztek tevékenysége. Valamint Ürményi József kancellári tanácsos későbbi országbíró és két munkatársa. A lutheránus Tesztyánszky Dániel korompai felvidéki ember, aki német főiskolákon végezte tanulmányait. ő ismerte a XVIII. századi német pedagógia legújabb eredményeit. A másik segítőtje Makó Pál volt jezsuita miután rendjét feloszlatták a bécsi Teréziánumban tanított, kitűnő latin tanár volt, és jól ismerte a magyar iskolarendszert. A miniszter a kettőjük érdemének tartja, hogy Ausztriától függetlenül fejlődött a magyar oktatásügy.

Az 1777-es Ratio Educationis rendezte országosan a tanügyet a népiskolától a főiskoláig, amely magába foglalta az iskolai szervezetet, valamint a tantervet és a felügyeletet. Klebelsberg bizonyágot téve alapos történelmi ismereteiről, felelőleg II. József összbirodalmi kísérletét, amely az uralkodó halálával elbukott és azután vissza lehetett térni a Ratio Educationishoz. Ebben fontos szerepe volt ismét Ürményi Józsefnek, különösen az 1790/91-es országgyűlésen. 1806-ban annyit változott a középiskolai oktatás, hogy az alapépitmény négy éves lett, azután két évi gimnáziumi tanfolyam és két évi filozófiai képzés követte. Tehát már a nyolc év itt megvan.

Az 1848/49-es szabadságharc kapcsán megemlíti, hogy a leveretése után a bécsi kormányzat ismét erőszakosan nyúlt bele a magyar oktatási rendszerbe. Más „országokban óvakodtak attól, hogy a középiskolák életébe erőszakosan belenyúljanak, mert tudták, hogy az, ha nem is rögtön, de a következő generációban keservesen megboszulja magát”. A magyar oktatásügy életébe száz éven belül kétszer is brutálisan beavatkozott az osztrák kormányzat. Először II. József a szerzetesrendek megszüntetésével, másodsor a Thun-féle abszolutisztikus rendszer.

Klebelsberg úgy látja, hogy ezek a beavatkozások akadályozták a középiskolák nemzeti fejlődésének folyamatát. Pozitívan ítéli meg viszont Bomitz német pedagógus és Exner miniszteri tanácsos tevékenységét. A reformokat ismertette kifejti, hogy a régi magyar hatosztályos gimnáziumot és a kétéves filozófiai tanfolyamot 8 osztályos gimnáziummá alakították át. Ekkor jelenik meg először a gimnázium név is. Négy éves alsó- és négyéves felsőgimnáziumot hoztak létre. Behozták az érettségit. A tantervben szerepelt a latin nyelv és irodalom, harmadik osztálytól a görög is. Behozták

a reáliskolát, innentől kezdődik a középiskolák differenciálása. Ennek oka miként a kultuszminiszter kifejti a polgárság gazdasági megerősödése volt, és ez egy új iskolatípust igényelt. Ehhez járult még a tudomány és a technika fejlődése, amely szükségessé tette a reáliskola létrehozását.

Eötvös két új fogalmat vitt be a magyar köztudatba. Az egyik az egységes alsó tagozatnak francia gondolata és a másik pedig a reálgimnáziumnak német gondolata. Emlékeztetett rá Vasadi Balogh György, hogy a Klebelsberg Kuno által tisztelt Eötvös József kultuszminiszter elvülhetetlen érdeme az 1868. XXXVIII. tc. a népiskolai törvény. Az egységes állami felügyeletnek, a protestánsok álltak ellent, amelynek okát nevezi meg a miniszter, nevezetesen féltették az önállóságukat, a magyar szellemű és magyar nyelvű iskola függetlenségét védtek az osztrák központositással szemben.

A kiegyezés után már a magyar kormány iránt megnőtt a bizalom, így Trefortnak sikerült kompromisszumot létrehozni az egyházi autonómia és az állami felügyelet között. Felszólalásában kifejti gondolatait az egységes középiskola mellett szóló két évről. Az egyik az, hogy kitolja a pályaválasztást. Emlékeztet rá Klebelsberg Kuno, hogy Európában az ő korában egységes középiskola sehol sincs, csakis egységes alsó tagozat és ez Franciaországra jellemző. A pályaválasztásra a tizenegy éves kor éppúgy alkalmatlan, mint a tizenöt éves kor. Alkalmasabbnak tartja a tizenkilenc éves életkort a pályaválasztásra, amikor a személyiség már kifejlődik. A másik érv az, hogy az egységes középiskola egységes alapműveltséget ad. Ehhez viszont elég a nemzeti tárgyak irodalom, történelem bevezetése mindegyik iskolatípusban.

Most lássuk az ellenérveket az egységes középiskola ellen. Túlterheléshez vezet, mivel a humanisztikus és a realiztikus irányokat is magában foglalja. „...annyi mindent gyömöszölnek bele abba a tantervbe, hogy olyan sok dolgot nem lehet sikerrel tanítani.” Ez túlterheléshez, vagy felületességhez vezet, és mindkettő veszít eredeti rendeltetéséből. A humanisztikus gimnázium mellett Klebelsberg Kuno négy érvet hoz fel.

Az első érv a latin Magyarországon majdnem nemzeti tantárgy és 1844-ig hivatalos nyelv volt. Ez az érv az idő előre haladtával veszít jelentőségéből. A második érv a nyelvtan tanításánál élesíti az elmét, de több energiát igényelt a kivételek megtanulása, mint a szabályok megértése. A logikát sokkal jobban fejleszti a matematika, amely nem ismer kivételt. Harmadik az orvosi, jogi tanulmányokat segíti a latin és a görög nyelv ismerete. Ezt el lehet érni szóelemző szótárak segítségével, vallja az előadó. A negyedik érv, és a miniszter egyedül ezt fogadja el komoly érvenként az, hogy az antik kultúra olyan művelő értéket képvisel, amivel egyetlen más tantárgy nem versenyezhet. Itt sajnálattal jegyzi meg, hogy a klasszikus nyelvek tanításának eredményessége csekély. Amennyiben ez nem változik, nem lesz olyan kultuszminiszter, aki megmenthetné ezen nyelvek oktatását. Elismeri a miniszter, hogy a természettudományos gondolkodás is fejlesztően hat az elmére.

Klebelsberg Kuno tervei szerint 106 középiskolából 20 marad humanisztikus gimnázium, 71 átalakul reálgimnáziummá, és 15 lesz reáliskola. „Nálunk magyaroknál fő érv a reálgimnázium mellett az, hogy új helyzetünkben a modern nyelvek tanítása parancsoló szükség. Nem csak diplomatáknak van szüksége a modern nyelvekre, hanem szüksége van azokra az üzleti életnek is, különösen a kereskedelemnek, és mindenkinek, hogy külpolitikai kérdésekben el tudjon igazodni. Hiszen külföldi napilapok, folyóiratok olvasása nélkül nem tudunk a külpolitikai helyzetről egészséges véleményt formálni, pedig Ausztria már megszűnt külpolitikailag gondolkodni s most nekünk

kell ezekben a kérdésekben önállóan eligazodnunk." Az élet más területén is fontos a nyelvnek ismerete, például hogy a tudósoknak lehetőségük legyen bekapcsolódni az „európai szellemi élet folytonosságába, egészébe és meg tudják mutatni, milyen nagyot produkál a magyar tudományosság, amit a külföld csak azért nem méltányol jobban most, mert nyelvünk rendkívül elszigetel bennünket.

Szerinte, ha valaki egy nyelv grammatikáját jól megtanulta, akkor már a beszédet könnyű elsajátítani. Ha valaki elsajátít egy idegen nyelvet, az annak az irodalmába is behatol. Négy nyelv tanulását tartja a miniszter fontosnak, ezek a következők: német, angol, francia, olasz. A reálgimnáziumban azért tartja fontosnak a latin nyelv tanítását, mert a jogi és az orvosi pályán ezen nyelvek ismerete fontos. Ráadásul rendkívül megkönnyíti a modern nyelvek tanulását. Rámutat, hogy a modern európai kultúra két forrásból táplálkozik, az egyik a klasszikus ókor, a másik a kereszténység. Ebből következik, hogy Klebelsberg Kuno a művelt emberről a következőt mondja: „Mert amint én nem ismerem el igazán művelt embernek azt, aki Tacitust és Horáciust nem olvasta, éppenúgy nem ismerem el művelt embernek azt sem, aki Krisztus hegyi beszédének mélységeit és Szent Pál leveleinek filozófiáját nem tudja legalábbis méltányolni.”

A középiskolák differenciálása mellett a minősítés egységesítése a másik fontos alapelv. Tehát mind a három iskolatípusból lehet egyetemre menni, továbbtanulni. Végül a kultuszminiszter megemlíti munkatársai nevét: Fináczy Ernő, Kornis Gyula, és Pauler Ákos egyetemi professzorok nevét, valamint a nagy elődöket: Ürményi Józsefet a Mária Terézia-korabeli kultúrpolitikust és Trefort Ágoston a Tisza Kálmán korabeli kultuszminisztert.

A következő felszólaló a szociáldemokrata Kéthly Anna képviselő. Indításként a magyar oktatásügyet egy beteg testnek nevezi, és hogy egy részt szakítottak ki az egészből és bejelentik, hogy a gyógyszerre nincs pénz, a gyógyításra nincs idő. A felszólaló véleménye szerint „a középiskola reformját csak úgy volna szabad megkezdeni, ha egész munkát végeznénk, ha az egész közoktatás reformját vennénk tárgyalás alá, mert a középiskoláról szóló javaslat csak részletmunka, amelyet feltétlenül meg kell előznie az egész iskolarendszer reformjának.”

Kijelenti, hogy az egész iskolarendszerünket demokratikus alapokra kell fektetni. Különösen rosszalja a képviselő a népiskolák elhanyagolt állapotát. Kéthly Anna kifogásolja, hogy a kormányzat nem fogadja el a kilenc órás tanítási kezdetet a népiskolákban. Emlékeztet arra, hogy 1 200 000 hat éven felüli gyermek van a csonka Magyarországon és ráadásul a színmagyar Alföldön van a legnagyobb részük. Megemlíti, hogy a kormányzat nem fordít elég gondot az elemi iskolák és a polgári iskolák építésére. Konkrét példaként említi fel a tatabányai bányászok gyermekeit, akik reggel kelnek fel és mennek iskolába, ezután késő este térnek haza.

Kéthly Anna szerint, a közoktatás reformja nem a középiskolánál kezdődik, hanem elsősorban a népiskola, a polgári iskola, a kereskedelmi oktatás, a tanoncoktatás reformját kell megvalósítani. Ezután a tanárképzés reformja következik, majd a népiskolán kívüli szabadoktatást kell megoldani. A középiskola reformja csupán betetőzése az előzőeknek. Az elemi iskolai oktatás a középiskola alapja, hiszen az elemi iskola által jól képzett tanulók nélkül a középiskola nem lehet eredményes. A középiskolai tanárképzéssel kapcsolatban a következő kifogási vannak a képviselőnek. Elsőnek itt szakemberekre hivatkozva kijelenti, hogy a tanárképzés nem egyéb mint az egye-

temi tanárok mellékfoglalkozása, holott a tanárképzésnek kellene a legfontosabbnak lennie, így viszont csak diplomagyárnak tekinti a felszólaló.

Kéthly kijelenti: „... semmi egyéb, mint hivatalnokok képzése, holott a középiskolában nem hivatalnokokra, hanem hivatásukat igazán szerető pedagógusokra van szükség.” A gyermekek és a tudányszeretet teszi a pedagógust alkalmassá a pályára. Először a jövődő tanárok tanítani tanuljanak meg. Nagyon fontos, hogy ne magoltassák a gyerekeket. A tanár nem korrepetitor, hanem a gyereknek nevelője, irányítója állítja Kéthly Anna. Továbbá szükségesnek tartja, hogy több gyakorlóiskolára van szükség, addig ugyanis csak egy állt rendelkezésre. Szükségesnek tartja a már végzett tanárok folyamatos képzését, az iskolák megfelelő könyvtárakkal, folyóiratokkal, tudományos munkákkal – legyen az hazai vagy külföldi – kell ellátni. Cél az, hogy a tanár kapcsolatban maradjon az étellel, mert csak úgy tudja megfelelően a tanítványait is felkészíteni arra.

A felszólaló kifogásolja a háború és a forradalom alatt végzett pedagógusok szakmai és emberi megfelelését. Ennek okát a „gyorsforraló-kurzusokban” és a hirtelen érettségikben látja, amelyek gyakoriak voltak ezen zavaros időkben. Felhívja a figyelmet az elavult tantervre, amely szintén akadály a korszerű oktatásnak. Ezek hiányát Kéthly Anna súlyos fogyatékoságnak tartja a törvényjavaslatban. A képviselő pozitívumnak értékeli a különböző iskolatípusokat, egységes jogosítással látja el. A felszólaló úgy látja, hogy ez egyébként nem más mint annak a hibának a kijavítása, hogy a gyermeket már tíz éves korban pályaválasztás elé állítják. Holott ebben a korban még nem elég érett a gyermek egy ilyen döntéshez. További fogyatékosága a törvényjavaslatnak, hogy majd mindenki olyan iskolában fogja íratni a gyermekét, amely iskola az adott helységben van. A szülők egy jelentős része ugyanis anyagi okokból nem járhatja gyermekét egy másik városba, függetlenül a gyermek egyéni adottságaitól. Tehát itt sérül a szabad pályaválasztás lehetősége. A javaslat másik eredményének tudja be a differenciálást a háromágú tagozottságot. A törvény tervezet megszünteti a humanisztikus gimnáziumok jelentős részét és a reálgimnáziumot állítja fel.

Kéthly Anna ezzel a tagoltsággal szemben sokkal célravezetőbbnek tartaná a nyolcosztályos középiskola megteremtését. Úgy véli ezzel kettős célt lehet elérni. Ki lehetne terjeszteni a tankötelezettséget tizenéves korig, mint ahogy a sportban és a levente mozgalom révén kiterjesztették a huszonegy éves korig a tankötelezettséget. Nyolcosztályos elemi iskolára építenék fel a négyszeresen tagolt középiskolát, vagy pedig a középiskola alsó tagozatát egyszerűsíteni kellene, és erre kellene építeni a négyszeresen tagolt középiskolát, amelyek a következők lennének: humanisztikus, természettudományi, ipari, kereskedelmi és mezőgazdasági ágazatok. A szegény diákok számára a kiutat az oktatás ingyenessé tételében és az állami ösztöndíjban véli megtalálni, hogy a fiatal tudás és a tehetség ne vesszen el.

Kéthly Anna megítélése szerint a reform ebben a formájában a középiskola csak nemzeti ajándék a gazdagok számára. Ráadásul az iskolarendszer hibáit a jómódúak ki tudják javítani magántanárok segítségével, de a szegények nem. Rámutat, hogy a legtöbb szülőt nem a tanulás, az ismeretek elsajátítása érdekli, hanem, hogy az elemi iskolából belépőjegyük legyen a gyermekeiknek a magasabb iskolába, később pedig a jól fizető állásba. Ezért sok szülőt csak akkor érdekli az iskola, ha gyereke már annyira elhanyagolja tanulmányait, hogy bukásra áll, vagy évismétlésre kényszerül. Arra van szükség, fejt ki a felszólaló, hogy a tudásszerzés legyen az első, és ne a belépőjegynek tekintett bizonyítvány, és az iskolából kilépő fiatal olyan tudással bírjon, amely a gya-

korlati életben is segíti. Kéthly Anna azt tartja kívánatosnak, hogy a gyermekek és a szülők célja ne csak a bizonyítvány megszerzése legyen, hanem az ismeretek elsajátítása is. Az angol iskolát hozza fel példának, ahol az iskola kicsinyített képe a külső társadalomnak. Például állítja az ott meglévő önkormányzati rendszert, amely tudatosan készíti fel a gyermekeket a társadalomban rá váró feladatokra. Nehezményezi a magyar iskolákban uralkodó katonai szellemet. Az angol iskolarendszer pozitívumként említi a szöveges értékelést, ellenérvként hozzák az ellenzői azt, hogy a szülők ellenállásán megbukott a nálunk való bevezetés kísérlete.

Kéthly Anna fontosnak tartja a tanulóknál a gyárlátogatások bevezetését. „...milyen hasznos volna annak, ha különösen a középiskolásokat elvinnék ezekre a nagy ipartelepekre és megmutatnák nekik közelről azt, hogyan él a munkás, ha megmutatnák neki azt, hogy abban a korban, amikor ők az iskola padjai közt ülnek, abban a korban, amikor reájuk gyengéd, és szerető szülők vigyáznak, a munkásgyermek már ott ül a gép mellett naponta tíz órát a legnehezebb munkában. Ezeken a látogatásokon keresztül meg kellene nekik ismerni azt, hogy mit jelent a munka, mit jelent a munkásélet, és ezeken a gyárlátogatásokon keresztül kellene közelebb tőnni azokhoz a problémákhoz, amelyeket mi itt fejtegetünk, a legtöbb esetben megértés nélkül.” Ugyanazt látja a szociáldemokrata képviselő a mezőgazdasági munkákkal kapcsolatban. Felhívja a figyelmet arra, hogy a fővárosi és vidéki városok gyermekei mennyire ismerik a mezőgazdasági munkákat. A városi gyermek „...nem tudja, hogy néz ki egy szántás, vetés, aratás, egy szüret, nem ismeri és nem látja azt a munkát, amelyet a mezőgazdasági munkás végez odakint a földön, nem ismeri és nem tudja értékelni azokat a munkákat, amelyeket a vele azonos korban levő szegény és rossz sorsú gyermekek már kénytelenek elvégezni.”

A szemléltető oktatást minden tantárgyból fontosnak tartja. Elismeri az előadó kijelentését miszerint a „...gyakorlati élet követelményei jobban és erősebben bevonassanak az iskolában a tanításba.” A történelemoktatásnál szerinte nem a háborúk és az évszámok magolása a cél, hanem az emberiség kultúrtörténetének a megismerése. A magyar történelem nem egy különálló része az emberiség történelmének, hanem az egyetemes történelem része. Ami a földrajzoktatást jelenti, ott sem a városnevek tanítását tartja megfelelőnek, hanem a földrészek és országok alapos megismerését. A nyelvek tanulása is van javaslata. Itt sem az öncélú grammatizálást tartja fontosnak, hanem magára a nyelv megtanulására helyezi a hangsúlyt. Ami az osztálylétszámot illeti, a nyelvtanulásnál az osztályokat csoportokra kell osztani, lehetőleg azonos képességű gyermekek kerüljenek egy csoportba - állítja -, így sokkal eredményesebb a nyelvtanulás. Szót emelt Kéthly Anna az elbocsátott tanárok ügyében, akiket indokolatlanul bocsátottak el szerinte. Kéri a kultuszminisztert, hogy bírálja felül ezeket az intézkedéseket. Hiányolja továbbá az egészségtan tanítását mindhárom iskolatípusból. Csak mint rendkívüli tantárgyként tanítják. A szülők az ilyen irányú felvilágosítást mellőzik, vagy kényelemszeretetből, vagy álszeméremből. Ezért fontos az egészségtan tanítása. Továbbá hiányolja a javaslatból a legszükségesebb jogi ismeretek megszerzésének lehetőségét. Az elemi hatodik osztályában van minimális alkotmánytan, de a középiskolában nincs.

Úgy kerülnek ki fiatalok az iskolából, hogy nincsenek tisztába a legalapvetőbb fogalmakkal, mint a nemzetgyűlés, nemzetgyűlési választójog, és a magyar állam államformája. Újabb fogyatékoságnak tartja a felszólaló, hogy a javaslat a modern nyelv-

vek megválasztásának kérdését teljesen az iskolai fenntartóra bízza, és az iskolaváltás esetén súlyos problémát okoz, abban az esetben, ha az előző iskolában angolt tanult a gyermek, az új iskolában viszont olaszt kell tanulnia. Fontos a környező népek miatt valamelyik szláv nyelv oktatása. Vitatja a rajz tantárgy kötelezővé tételének jogosságát. Kéthly Anna szerint a bukás tulajdonképpen a tanítás csődje. A bukás – állítása szerint – a magoltató tanár tudományának csődje. Úgy látja, hogy a népiskolai oktatással olyan feltételt kell teremteni a középiskolák számára, hogy ne legyen szükség sem buktatásra, sem javítóvizsgára. Szerinte ezt „megfelelő tanárképzéssel és az iskola szellemének megfelelő megváltoztatásával” lehet elérni. Addig is javasolja a javítóvizsga díjmentes legyen a szegény szülőkre való tekintettel. Ezt a költséget az iskolának, vagy pedig az iskola fenntartójának kell felvállalnia. A képviselő nagy hibájának tartja a javaslatnak, hogy nem állapít meg osztálylétszámot. Nem tartja elfogadható indoknak, hogy nincs elég pénz, nincs elegendő tanár. Szerinte tanár van elég, különösen, ha visszahívják az elbocsátott tanárokat. Az üresen álló kaszárnyákat és a más célra elfoglalt iskolákat újra az oktatás szolgálatába lehetne állítani. Csökkenteni szeretné a heti óraszámokat, hisz a gyerekek jelentős része otthon is tanul, különórákra jár, zenét, nyelveket, vívást tanul és sportol. Véleménye szerint: „Ha a heti óraszámot ilyen magasan állapítjuk meg, akkor nem fogunk a gyermeknek időt hagyni szórakozásra, pihenésre.”

Utoljára hagyta a tanárok díjazását. „A tanári fizetések ma olyanok, hogy igazán csak a száraz kenyérré elegendők. Elképzelhető, hogy az a tanár, akinek otthon családjáról kell gondoskodnia, aki hazulról azzal jön el, hogy nem tudott elegendő pénzt hagyni otthon a háztartásra, milyen lélekkel és figyelemmel tud beülni az osztályba, hogy foglalkozzék a gyermekekkel. Ezt a kérdést, ha másképp nem, úgy kell megoldani, hogy a tanári fizetéseket az összes köztisztviselői fizetésektől el kell különíteni.” A szónok az érettségi vizsgák fontosságát is megkérdőjelezte. Végül a javaslatról a véleményét így összegezte: „...ha ez a javaslat úgy készül el, hogy a szerves egészből kiszakítva egy egészen különálló testet akar kreálni a többi közoktatásügyi reform rovására, ezt én kielégítőnek tartani nem tudom, és ezért a javaslatot el nem fogadom.”

1924. évi április hó 2-án szerdán hangzott el Lendvai István Magyar Nemzeti Függetlenségi Párti képviselő felszólalására, aki már az indításnál igen kemény hangot ütött meg: „...az én meggyőződésem szerint az az iskolatípus, amelyet ön bevezetni akar, hermafrodita típus: sem reál, sem gimnázium, hanem mind a kettőből valami.” Ennek ellenére örül a felszólaló képviselő, hogy minden iskolatípusban elismerik a magyar nyelv és irodalom fontosságát. Vádolja a javaslat íróit, hogy nem tudják magukat magyar nyelven kifejezni. Sorolja a példákat az idegen szavak használatára (sic): „A benyújtott törvényjavaslat honorálta annak az évtizedes követelésnek.” A magyar és a latin nyelvek keveredését tartja hermafrodita kapcsolatnak. További példa „mikor a szellemi műveltség fejlődése nagyobb tömegekre reálisabban kezd mozogni.”

A kultúra szó is ingerli Lendvai Istvánt, helyette a műveltség szót ajánlja. Elítéli a „kulturális és pedagógiai értékeket” mondatrészt is, szerinte a megfelelő változat a „műveltségi és nevelői értéket” megfogalmazás. A következő „fizikai és pszichikai” munkabírás az ő ízlésének a „testi és lelki” munkabírás jobban megfelel. A „differenciálásról” felveti, miért nem lehet az „elosztásról beszélni” formát használni „Miért kell nyugati „kulturális viszonyokról” beszélni? Hát ha már nyugatról beszélünk és mindenáron kultúrával gyanúsítjuk azokat a nemzeteket, amelyek ezt az országot eltiporták,

miért nem használjuk a „művelt nemzet” kifejezést? Miért kell a következő mondatban „iskolatípusokról” beszélni, amikor „iskolafajtákat” is lehet mondani? Miért kell mindig „pedagógiát” írni, amikor a „nevelést” is meg lehetne érteni? Továbbá miért kell a bizottságnak „konklúzióra „jutni, amikor én arra a „következtetésre” jutok, hogy ezt következtetésnek is lehetne mondani?” A struktúra szó helyett a szerkezet szót tartja jobbnak mint vallja róla, tisztességes, becsületes magyar szó.

Magáról a javaslatról a következő Lendvai véleménye: „...igazán örömmel voltam eltelve, mert teljesen tisztában vagyok azzal, hogy a nemzeti élet szempontjából nagyobb és fontosabb kérdés, mint a nevelés kérdése, igazából nincs.” Sajnálattal állapítja meg az elemi iskolai oktatás még siralmasabb állapotban van. Ő úgy látja, hogy először a népiskolák kérdését kellett volna rendezni, csak azután a középiskolákét. Idézi a francia-porosz háború idején még 1871-ben keletkezett mondást, hogy a háborút a porosz iskolamesterek nyerték meg. Követeli a műveltebb magyar népet, az eredményesebb elemi iskolai oktatást, mert ez az alapja mindennek. Emlékeztet arra, hogy a tanterv a megfelelő tanártól függ.

Lendvai István megállapítja: „Ma a tanári pálya épen nem tartozik a keresettek közé. Lesz-e mód rá, hogy ez a lenézett pálya újra vonzóvá legyen a magyar ifjak legjava előtt? ... a tanítás vágya nem él a mai generációban.” Kijelenti: „a jó iskola mégsem lehetséges jó tanár nélkül. Ezért ő fontosabbnak tartotta volna a tanárképzés és a tanári pálya reformját. Kiemeli az erkölcsi nevelés fontosságát, ennek fő letéteményesének azt a rendszert tarja, amely a nemzet élén áll. Az uralmon lévők erkölcsi hitelét megkérdőjelezi, egyenesen erkölcsi züllésről beszél. Legfontosabbnak a keresztény, nemzeti eszmét tartja. Úgy látja, hogy a gyermekek már hazulról, az utcáról, az életből erkölcsileg megfertőzve érkeznek az iskolába, és így a legtisztább tanárnak, tanítót mindkettőt a nemzet jövője érdekében kell biztosítani – szögezi le a szónok.

A javaslatot nem fogadta el, amit a következőképpen indokolt: „Mint hogy ezt a javaslatot azért sem tudom elfogadni, mert nem tekintem egészen időszerűnek, s azt a megoldást, amely benne van, nem fogadhatom el, mert ha egyszer reformról van szó, akkor méltóztassék az esetleg helytelennek bizonyult gimnáziumi nevelést a gimnázium keretén belül megjavítani, az esetleg helytelennek bizonyult reáliskolai nevelést pedig a reáliskolain belül megoldani, tekintettel továbbá arra, hogy a nemzeti élet szempontjaiból fontosabb tanügyi kérdések még elintézve nincsenek, sajnálkozva a javaslatot el nem fogadhatom.”

A liberális Kossuth-párti Rupert Rezső szintén 1924. április 2-án szólalt fel. Bevezetőjében ezzel vezeti a felszólalását: „Ami magamat és pártomat illeti, mi természetesen rokonszenvvel és szeretettel fogadunk minden lépést, amely a magyar kultúrának szolgálatát jelenti.” Sajnálja, de ő úgy látja, hogy a kultuszminiszter úr jó szándéka ellenére ez a törvényjavaslat nem teljes tervezet. A törvényhozás, állítása szerint művészet, ennek lett volna szép példája „az egész oktatásügyet, a magyar nevelés ügyet, az államnak ezt az igazi fundamentumát egységesen oldaná meg, egységesen építené fel, az óvodától fel egészen a legfelsőbb oktatás legfelsőbb lépcsőjéig.”

Szerinte a magyar képzés középső szintjét nem lett volna szabad kiragadni az egész rendszerből. Először az alapokat kellett volna felépíteni, vagyis a magyar népoktatás ügyét. Hiszen vallja, hogy egy nemzet jelene és jövője annak, hogy egészében milyen művelt jelene. Minden hadseregnél és fegyvernél hatékonyabb támadó és védekező eszköz a műveltség. Érdekes a következő megfogalmazása: „...rég, szép, nagy or-

szágunknak azokra az idegen megszállás alatt levő területére tekintünk...” A nyelv és a kultúra kapcsolatára is utal, hangsúlyozza, hogy a nyelv tartja meg a kultúrát. A nyelv biztosítja Magyarország lelki integritását. Úgy véli, hogy a dualizmus idején nem erőszakkal, de édesgetéssel kellett volna elérni, hogy nyelvünk rájuk ragadjon. Ő is úgy látja, hogy legfontosabb fontossággal a nevelés bír, ez biztosítja egy nemzet kultúrájának a fennmaradását. Ehhez fontos a tömegek műveltségének emelése. Tehát Rupert Rezső is először a népoktatás fejlesztését tartja fontosnak, mert mint azt állítja ez a felsőbb oktatás színvonalát automatikusan emeli. Az ellenkező esetben, ha a nép műveltségét elhanyagolják „Az ilyen népet, amely kultúrátlan, analfabéta, amely olvasni nem szeret, amelynek nincs érzéke a tudományos kérdések iránt, az ilyen nép kész prédájává válik a becsapásnak, az ilyen népnek csak parancsolói vannak, akik azután azt tesznek vele, amit akarnak: az ilyen nép minden megtevesztésnek, demagógiának áldozatává válik.”

A tudástól függ egy nép történelmi, politikai és gazdasági szerepe, és az, hogy önállóan tudja intézni saját ügyeit. Az orvosok és ügyvédek beszámoltak arról, hogy milyen anyagi áldozatba kerül a népnek az ő tudatlansága. Még a legegyszerűbb fogalmakkal sincsenek tisztában, reménytelen perekbe belemennek, szerződéseket, megállapodásokat tudatlanul kötnek. Hivatalos ügyekben tanult emberek segítségére szorulnak, ami sok pénzbe kerül.

Rupert Rezső felhívja a figyelmet arra, hogy: „Így lehetséges az, hogy egyesek a búzán, a krumplin, a boron és más minden egyében sokkal sokkal többet keresnek, mint az a nép, amely azt maga termeli, azért mert újságot olvasnak és tudnak tájékozódni, a műveltség eszközei rendelkezésükre állnak, és attól a tudatlan néptől akkor vásárolják meg a terményeit, amikor az rá nézve talán a legrosszabb, mert a nép tájékozatlan, és azt hiszi, hogy nincs továbbfejlődés.” Fontosnak tartja a felszólaló, hogy az újság eljusson a faluba és az olvasás szokása divatba jöjjön ezeken a településeken. Szomorúan állapítja meg, hogy még az 50-60 holdas gazdák is sajnálják a pénzt és az időt az olvasásra. Sajnálja a felszólaló, hogy az elit számára mindig fontosabb a saját hatalma, mint a kormányzott nép sorsa. Kívánatosnak tartaná egy egészséges közszellem kialakítását, csak ez lehet korlát a hatalmasok számára. Műveletlenség következményének látja a bátorság hiányát, a félelmet a hatalommal szemben.

A középiskolákról szóló törvényjavaslatról azt mondja: „hogy a magas luxusbudget helyett ma, ha áldozatot kell hoznunk, elsősorban a népoktatás érdekében kell minden áldozatot meghoznunk.” Szerbiára hivatkozik, ahol még az I. világháború előtt felépítettek egy új népiskolai hálózatot. Vádlón állapítja meg, hogy egyes vidékeken az urasági majorokba a teheneknek és a sertéseknek külön helyiségük van, mint az iskoláknak.

Rupert Rezső is úgy látja, hogy a tanár sem anyagilag, sem erkölcsileg nincs megbecsülve. Pedig a gyermekek tanítása sok munkát, sok türelmet, odaadást, kedvet igényel. Szerinte még a favágásnál is nehezebb munka. Kívánatosnak tartja a képviselő, hogy „gondoskodnunk kell a tanári kar tekintélyének végre-valahára való megteremtéséről is. A falusi intelligenciával szemben, amely ott az arisztokráciát jelenti, a pappal, ügyvéddel, községi orvossal, jegyzővel, patikussal szemben a szegény tanító majdnem a harangozóval van egyenlő rangban, olyan kivetett, pedig „...a magyar nemzetnek leghatalmasabb, legfontosabb tényezője, közalkalmazottja a tanítósereg”. A tanítót meg kell becsülni, hiszen a nevelés példaadásból áll. A tanárokat anyagilag el kell

ismerni, hogy igazi tekintély, igazi példakép lehessen, ne pedig a gúnyolódás tárgya. Rupert Rezső javasolja a nyolcosztályos népiskolát kellene kifejleszteni. Azt szeretné, ha majdnem mindenki eljutna az érettségihez, úgy, mint Dániában és Svédországban, „hogy egy szép, hatalmas, nagy egyforma úri nép legyen itt, hogy itt mindenki úr és arisztokrata legyen.”

A felszólaló úgy látja, az emberek közötti különbség ruházatra, az esztétikára, műveltségre, szokásokra, tisztességbeli eltérésekre vezethető vissza. Az egyetemekkel kapcsolatban azt feltételezi, hogy az alulról építkező társadalom önmagától termelné ki a felsőszintű műveltséget. Ezért nem lesz szükség állami beavatkozásra. Mindenesetre elismeri a kultuszminiszter jó szándékát, amikor a középiskolákat akarja korszerűsíteni. A tanárok és tanítók emberi önérzetének és emberi méltóságának védelmében javasolja, hogy független fegyelmi fórumra bízassék a tanárok ügyében való ítélkezés.

Felszólítja a kultuszminisztert, hogy a numerus clausus töröltessen el, amelyet a képviselő elfogadhatatlannak tart. Ráadásul a külföld megítélése is nagyon káros, mint mondja, és ez árt az országnak, végül hangsúlyozza a modern nyelvek fontosságát, és ezekkel a szavakkal zárja beszédét: „Tisztelt miniszter úr! Szeretettel a javaslat iránt, de mégis a felsorolt nagy hibák előtt szemet nem hunyva, kénytelen vagyok a javaslatát el nem fogadni.”

Érdeemes Klebelsberg Kuno vitát lezáró felszólalását is elolvasni, ahol válaszol a kifogásokra. Klebelsberg Kuno vallás- és közoktatási miniszter a felszólalók többségét tárgyilagosságnak tekintette. Megállapítja, köszönettel tartozik az ellenzéki képviselőknek és „...mert ha ellenzéki álláspontjuknak megfelelően nem is voltak abban a helyzetben, hogy elfogadhassák a javaslatát, az ő részükről is igen sok megértést tapasztaltam a javaslattal szemben.” Örömet fejezte ki, hogy a hozzászólások nagy része mentes volt a személyeskedéstől, kizárólag a szakszemponatok érvényesültek.

A bírálatokat két részre osztja. Az egyik azt kifogásolja, ami benne van, a másik pedig azt kifogásolja, ami benne nincs. Kéthly Anna azon kifogására, hogy a kormányzat nem foglalkozik eleget a népoktatással. Válasza „Abból azonban, hogy a miniszter nem jön valamely tárgyban törvényjavaslattal a Ház elé, még nem következik az, hogy ne foglalkoznák a legintenzívebben azzal az ügykörrel. Valóban a népoktatás ügye ma olyan stádiumban van, hogy elsősorban itt volna a szükség nem törvényalkotásra, hanem kormányzati, közigazgatási munkára, és pedig két tekintetben: először új osztályok, új tanítói állások szervezésére, másodszor új iskolaépületek emelésére van szükség.” Addig hiába alkotunk törvényt, amíg nincs megszervezve az adminisztráció, és nincs anyagi fedezet. Tájékoztatja a miniszter a Nemzetgyűlést. Az ország 7,980 000 lakosa közül 1 090 000 a 7 évnél idősebb analfabéta, de amint állítja ezért az állapotért nem őt terheli a felelősség. Hiszen az analfabéták száma, mint azt a kultuszminiszter megállapítja, nem az ő minisztersége alatt nőtt ilyen magasra.

A felszólaló emlékeztet arra, hogy még fiatal osztálytanácsos korában mint a nemzetiségi osztály főnöke az akkori miniszterelnökhöz Wekerle Sándorhoz intézett memorandumában rámutatott, hogy milyen végzetes hibát követ el az állam, amikor az elemi iskolákat a túlnyomó részét a nemzetiségi vidékekre viszi és a színmagyar vidékeket pedig elhanyagolja. Amikor a trianoni béke elszakította tőlünk a nemzetiségi vidékeket, vele elvesztettük az állami elemi iskolákat is.

Így maradt vissza az Alföld és a Dunántúl. Az Alföldön a tanyákon a Dunántúlon a nagybirtokokon kellő iskola nélkül. Ennek az eredménye az 1 090 000 analfabéta.

Mindezen tények bizonyítják, hogy Klebelsberget ezért a helyzetért felelősség nem terheli. Megemlíti, hogy minisztersége kezdete óta 1262 tanítói állást szervezett. Szerinte a túloldal nem volt birtokában ezen információnak. Következőkben vázolja a jövőbeli tervét városi, falusi iskolák építésére, ahol lehet épületet találni, de a tanyákon más a helyzet ott építkezni kell, és ehhez elő kell teremteni a pénzügyi feltételeket. Az iskolák állítása költséges dolog, állítja a miniszter, példaként hozza a mezőgazdasági középiskolát, ahol gyakorló területre, tangazdaságra van szükség, ez pedig sokba kerül. Az ipari szakoktatás a gyakorlati képzés miatt szintén sokba kerül. Itt méltányosságot kér, tekintettel az ország nehéz helyzetére. Klebelsberg is elismeri kimaradt a női középiskola rendezésének terve, amint hangsúlyozza az egész magyar nőnevelés feltétlenül reformra szorul.

Jól látja, a nő helyzete megváltozott, a régi szemlélet, hogy menjen férjhez és szüljön gyermeket már bonyolultabb probléma. Hiszen a férfi keresete már nem elég egy otthonteremtéshez, családeltartásra. Meg kell találni, hogy hogyan tudjuk a nőt a megélhetésnek, a tudásnak fegyverével jobban felfegyverezni. Itt szintén a szakoktatás segít, legyen az mezőgazdasági, ipari vagy kereskedelmi. A nőket is be kell vonni a kérdés tárgyalásába, eddig ugyanis azt a hibát követték el, hogy erről a kérdéstről csak férfiak tárgyaltak.

Kifogásolták, hogy a tanárképzés nincs benne a javaslatban, ezt azzal indokolja, hogy a tanárképzés főiskolai kérdés. Biztosítja az törvényhozást, hogy a tanárképzésről szóló törvényjavaslat már készen van és nem sokára a törvényhozás elé lesz terjesztve. Az egyetemi oktatás csak akkor hatékony, ha a fiatal tanárjelöltnek nem a megélhetését biztosító magánórákat kell tartania, hanem órákra járhat. Ezért tartja fontosnak az Eötvös-kollégiumokat. Szintén fontosnak tartja a tanárok továbbképzését. „Kifogásoltatott, hogy nincs benne a javaslatban imperative a középiskolába való felvételi vizsga. Másik oldalról pedig azt kifogásolták, hogy miért nem töröltem el az erre vonatkozó rendelkezést. Kérem a túlsó oldalt, méltóztassanak elolvasni Eötvös József középiskolai reformját. Ő nem csak a kisgimnáziumba, a főgimnáziumból a líceumi tagozatba és a líceumból az egyetemre való fellépésre is felvételi vizsgát követelt. Pedig Eötvösről nem lehet azt mondani, hogy nem volt liberális ember.”

Óv a miniszter a felelőtlen kísérletezésektől, csak a megfontolt, óvatos újítás híve. Kifogásolták az ellenzék részéről, hogy a numerus clausus eltörlése nincs a törvényjavaslatban, de Klebelsberg ezt is főiskolai kérdésnek tekinti. „Én nem csináltam abból titkot, hogy a numerus clausust elvileg nem helyeslem azért, mert hiszem minden nemzet érdeke, hogy minél több kipallérozott fő legyen a nemzet kebelében.” Egyenlőre a törvény fennmaradásának szükségességét a feles kenyér nélküli értelmiség képzésnek elkerülésével magyarázza. Ha a körülmények jobbra fordulnak, akkor lehet az állami állások számát növelni. Elismeri a sokféle forgalomban lévő tankönyv által okozott problémákat. Vannak könyvek, amelyek csak nehezen érhetőek el, és sok könyv drága. Ezzel befejezi azon kifogások felsorolását, amelyek abból erednek, ami kimaradt a törvényjavaslatból. Ezután azok a kifogások következnek, amelyek benne voltak a javaslatban. Klebelsberg ellenzi az egységes alsó tagozatot, mert az ennek kiegészítésére szolgáló felső tagozat kiépítésére nincs elég pénz. Emlékeztet rá továbbá a miniszter, hogy a franciák mennyivel szerencsésebb helyzetben vannak, mint mi magyarok. Egyrészt az anyanyelvük egy világnyelv, másrészt a latin nyelvtanulás sokkal könnyebb számukra a két nyelv rokonsága révén. A szabad tanárválasztással

kapcsolatosan az a véleménye:” A legtöbb gyermek azt a tanárt választja, aki abban az iskolában a legenyhébb, a legelnézőbb.”

Hitet tesz a modern nyelvek oktatásának fontossága mellett, ez jelent ugyanis belépést a modern világba. A reáliskola elsősorban a természettudományos oktatásra helyezi a hangsúlyt. Örömmel látta a miniszter, hogy a többség elfogadta az egységes jogosítás kérdését. Vagyis, mindenkit jogosítson az egyetemi továbbtanulásra.

A liberális és a szociáldemokrata ellenzék felvetette a nyolcosztályos népiskola bevezetésének lehetőségét. Örvendetesnek tartja a miniszter a kultúra iránti elkötelezettségüket, az ország anyagi lehetőségeire való tekintettel ezt nem tartja időszerűnek. A szülők hozzáállása is negatív ehhez a kérdéshez, amint megállapítja: „ A szülők helyenként nem szívesen küldik a gyereket iskolába, és csak a legszigorúbb büntetésekkel lehet őket erre rászorítani.”

Ugyanis ezek a nagy fiúk és lányok már keresőképeseek és sok esetben dolgozniuk kell. Mindezek ellenére a kultuszárca vezetője, maga is kívánatosnak tartja a nyolcosztályos elemi iskola bevezetését. Megállapítása szerint a négy elemi elvégzése, és az utána a négy polgári befejezése ugyancsak a nyolcosztályos elemi iskola irányába mutat.

Tájékoztatja az parlamentet a miniszter, hogy már elkészült az iskolán kívüli népművelésről szóló törvény, amely téli időkre szorítkozik 68 órában a 18 éven felüliek részére. A tanítandó tantárgyak is vita tárgyát képezték. Két kifogás jelentkezett a képviselők részéről: „ Egyfelől majdnem mindenki panaszkodott a túlterhelés ellen, másfelől majdnem mindenki új tárgyak behozását sürgette. Ez a két dolog összeegyeztethetetlen.”

Amint megállapítja a középiskola nem arra való, hogy a gyermek fejét információkkal tele tömjé, ezt ugyanis rövid időn belül elfelejti a tanuló, hanem hogy megtanítsa gondolkodni és tanulni és a tanultakat a való életben alkalmazni. Támadták azzal is Klebsbergert, hogy a görög nyelv oktatása túl nagy jelentőséget kap. A magyar középiskolák túlnyomó része a jövőben reálgimnázium lesz, ahol a két modern nyelv tanítása lesz a fontos. Itt tesz egy tanulságos kijelentést a miniszter: „Minden tantárgy sorvasztása a tantervekben úgy indul meg, hogy csökkentik az óraszámot.” Amint az óraszámot csökkentik a tanítási eredmény hanyatlik, és ha a tanítási eredmény hanyatlik, akkor azt a tantárgyat meg kell szüntetni, vonja le a következtetést. A szülők és az iskolák megváltozott kapcsolatáról a következőt állapítja meg: „A modern korban egyetlen iskolatípus sem állhat fenn, ha a szülők azt elítélik, mert ha a gyermeke a családi házban azt hallják, hogy minek ez a tantárgy, akkor a szülői nyilatkozat lerontja a tanári munka eredményét. A szülőknek ezt a mentalitását megváltoztatni azonban nem áll módunkban, mert hiszen ez nem magyar dolog: a reáliák és a modern művelődés sürgetése olyan világáramlat, amely alól mi magyarok mint kis sziget nem vonhatjuk ki magunkat.”

Megítélése szerint a modern nyelvek nagy fontossággal bírnak. Bírálói emlékeztetnek arra, hogy kezdetben nem lesznek az iskolák abban a helyzetben, hogy valamenyinyi modern nyelvet oktassák. A miniszter kijelentette, hogy ő ezt sem az állami, sem a nem állami iskolától nem várja el. Arra viszont törekedni fog, hogy aki nyelvtanárnak megy az a francia nyelv mellé az olasz nyelvet válassza hozzá, aki a német szak mellett dönt, azt az angol nyelvvel párosítsa. Így egy tanárnak két szakja lesz. Így egy iskolában több nyelvet is lehet majd tanítani. Klebsberg Kuno megállapítja, hogy a XIX. századra a specifikáló irányzat volt jellemző, ezzel szemben a modern kor a szintetikus irányzatokat követi, ahol a tudomány egy és összefüggő.

Ami az egészségtant illeti, az önálló tantárgyként való tanításával nem ért egyet, az elméleti részt a természetrajz keretében, a gyakorlati részt a testnevelés keretén belül tartja elképzelhetőnek. A művelődéstörténet és a művészettörténet tanítását a történelem tantárgyhoz csatolja. A közgazdaságtan bevezetését a középiskolában korainak tarja a miniszter, csakúgy mint az állampolgári ismeretek oktatását mint önálló tantárgyat, ezeket is a történelem tantárgy keretén belül képzeli el. A rajz és az ének, mint készségi tárgyak szabadon választhatók legyenek. A tanárokkal kapcsolatban a következőket tartja fontosnak megjegyezni: „Egyik legfontosabb része volt a vitának, amely engem különös örömmel tölt el, az az elismerés, amely megnyilatkozott a magyar középiskola tanári karával szemben, amely igazán súlyos viszonyok között teljesíti a maga kötelességét.”

A tanárok számára megnyitottak a magasabb fizetési osztály, ezzel megtette a kormány azt, amit a nehéz körülmények megengedtek. Megjegyzi: „Ennek a kérdésnek a rendezése csak az összes köztisztviselőre nézve lehetséges, erre pedig magamat illetékesnek nem tartom.” Kéthly Anna szóvá tette a fegyelmi listák általános revízióját. A miniszter azonban úgy látja, hogy aki a proletárdiktatúra idején gyengének bizonyult a kommunistákkal szemben, azt nem szabad a magyar ifjúság közelébe engedni. Azonban elismeri, hogy egyes esetekben történhettek igazságtalanságok az eljárások során. Ezeket megfelelő vizsgálat után hajlandó orvosolni. Egyetért az osztályok tanulójának létszámcsökkentésével, de itt is az anyagi lehetőségek korlátozott voltára hivatkozik. Elhangzott, hogy télvíz idején a tanítás ne 8 óraker, hanem 9 óraker kezdődjék. Klebelsberg ezt támogatja, de azért megjegyzi, hogy így a gyermek 3 óraker megy haza. Itt kijelenti: „Nem fogom megengedni, hogy a torna be nem számításával 5 óránál tovább tarthasson egy nap az oktatás, mert az a meggyőződésem, hogy ennél többet nem lehet ráróni a gyermekekre, és minden kísérlet, amely más irányban érvényesül, a gyermek idegzetében romlást visz véghez és eredményt nem ér el.” A továbbiakban kijelentette, hogy többet a tanárok sem bírnak el.

Biztosítja a nemzetgyűlést, hogy a törvényjavaslatot a sajtó leköszölte, az összes egyház megkapta tanulmányozásra, így minden képviselőnek ideje volt felkészülni belőle. Klebelsberg kijelentette: „Most nem szavakra, hanem tetté váló elhatározásra van szükség...”. Keserűen állapította meg, hogy nem jöhetett olyan törvényjavaslattal, amilyennel kellene, de a körülmények megszábták a lehetőségeit. A törvény előkészítésének alaposságára utal, hogy tanulmányozták a külföldi szakirodalmat, és kikérték a hazai szakértők véleményét is. „Azért bizalommal kérem, méltóztassék a törvényjavaslatot általánosságban a részletes tárgyalás alapjául elfogadni.” Ezzel fejezte be mondanivalóját a kultuszminiszter.

Tanulmányomban a szűk keretek miatt mindegyik eszme képviselőjéből csak egyet tudtam bemutatni. Legyen az konzervatív, szociáldemokrata, nemzeti radikális vagy liberális. Mivel az elmúlt korok és emberek csak úgy válnak érthetővé, ha a kor mindennapi gondjai, problémái és kihívásai szintjéig lehatolunk. Így tudjuk megérteni gondolkodásukat, terveiket, cselekedeteik okait, ha emberközelbe hozzuk szereplőiket. Az itt felvetett problémák, és azok megoldásának módjai tanulságul szolgálnak a mai kor embere számára is.